

ETİK-POLİTİK ALAN ve ADİL ORTA BAĞLAMINDA ARİSTOTELES'İN EĞİTİM ANLAYIŞI

Sümeyye ODABAŞ*

öz

Aristoteles'in Nikomakhos'a Etik eserinde, etik ve politik alanlara dair bir özerklik bulma çabası ve adil orta bağlamında tikel parametrelerin değerlendirilmesi söz konusudur. Eğitim meselesi, etik ve politik alanların iç içe geçmişliği veya aralarındaki sınırları belirleme konusunda önemli bir yerde durmaktadır. Aynı şekilde eğitim, her tek kişinin adil ortası bağlamında bireysel modeli ön plana çıkaran bir şema sunmaktadır. Eğitimin bireysel mi yoksa anayasal normlar etrafında mı olması gerektiğini tartışmak bireyin ve yurttaşın, iyi insan olmaya giden sürecini ve erdemleri kazanma sürecini açıklamaya hizmet etmektedir. Eğitimin, iyi insan olma süreci ve erdemleri kazanma süreciyle birlikte okunması, doğamıza mündemice haz ve acı çiftine, alışkanlıklarımıza ve akıl faktörlerine referans yapmaktadır. Eğitim bize göre olan ortaya (meson) dair akıl yürütmeler bağlamında bireysel modeli ele almanın gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Bireysel modelden itibaren anayasal normlarla garanti edilmeyen iyi bir insan olma sürecinin imkansızlığının altı çizilmektedir. Bütün yurttaşların iyi olduğu, yurttaşın erdemliyle iyi bir insanın erdeminin birbirinin içinde olduğu bir anlayış, tikel (her tek kişi boyutunda) bir eğitime ihtiyaç duymaz görünmektedir. Oysaki bütün yurttaşların iyi olmadığı bir ortamda anayasal normlarla garanti edilen bir "iyi olma" süreci söz konusudur. Anayasanın olması gerekeni sağlaması ve erdemli olmanın, bireyin eylemini, yasal yönergelere uydurmaktan başka bir şey olmadığı durumda, bireysel modelle çizilen ve tikel parametrelere göre "orta" (meson) meselesi üzerinden "adil orta" bağlamında Aristoteles'in eğitim anlayışına değinmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, etik alan, politik alan, adil orta, doğa, alışkanlıklar, akıl

ARISTOTELIAN EDUCATION APPROACH IN THE CONTEXTS OF ETHICAL-POLITICAL FIELD AND GOLDEN MEAN

ABSTRACT

In Aristotle's Nicomachean Ethics, there is an effort to find an autonomy regarding ethical and political fields and an evaluation of particular parameters in the context of golden mean. The issue of education has an important place in terms of the intertwining of ethical and political fields or determining the boundaries between them. Likewise, education offers a scheme that highlights the individual model in the context of the golden mean of each individual. Discussing whether education should be around individual or constitutional norms serves to explain the individual and citizen's process of becoming a good person and the process of acquiring virtues. Reading education together with the process of being a good person and the process of acquiring virtues makes reference to the inherent pleasure and pain couple in our nature, our habits and mind factors. Education highlights the necessity of considering the individual model in the context of reasoning about the middle (meson) that is for us. Starting from the individual model, the impossibility of the process of being a good person, which is not guaranteed by constitutional norms, is underlined. An understanding that all citizens are good, and that the virtue of the citizen and the virtue of a good person are intertwined does not seem to need a particular education. However, in the case that all citizens are not well, there is a "well-being" process guaranteed by constitutional norms. In the case that the constitution provides what it should be and being virtuous is nothing other than conforming the individual's action to constitutional norms, it is possible to indicate Aristotelian education approach in the context of the "golden mean" through the issue of "mean" (meson) determined by the individual model according to particular parameters.

Keywords: Education, ethical field, political field, golden mean, nature, habits, reason

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Felsefe Bölümü.
İstanbul / Türkiye. E-mail: sumeyyesel@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8777-3609

Makalenin geliş tarihi: 16.01.2023
Makalenin kabul tarihi: 20.04.2023

Submission Date: 16 January 2023
Approval Date: 20 April 2023

Giriş

Aristoteles'in eğitim anlayışına değinmek için neden etik politik alan arasındaki ayırım-iç içe geçmişlik ve adil orta meseleri önemlidir? Etik-politik alanın ve adil ortanın eğitimle ne ilişkisi vardır? Söz konusu sorulara cevap aranacak bu çalışma eğitimin toplum hayatındaki eğitim ve her tek bireyin¹ eğitimi bağlamlarında tartışılmasını gerektirmektedir. Her tek kişinin doğasına mündemiç olan erdemli ve kötü eylemlerden haz ve acı duyma natüralist perspektifi eğitim meselesi üzerinden derinleştirilebilmektedir. Aynı şekilde gençlikten itibaren iyi alışkanlıklar kazanmayı garanti edecek anayasal normlar etrafında eğitim meselesi tartışılabilir. Aristotelesçi erdem kazanımının üç faktörü olan doğa-alışkanlıklar ve rasyonel faktörleri de yine eğitim meselesi üzerinden gündeme getirmek mümkündür.

Her tek kişinin doğasına mündemiç olan tikellikleri hesaba katan bireysel modeli, bireyin özel eğitimi, toplumun eğitimi, yasa koyanların eğitimi meseleleri, etik çerçeve ve politik çerçeve bağlamlarını hesaba katmayı gerektirmektedir. Eğitimin toplumsal tarafı, eğitimin özel, bireysel ve anayasal normlar etrafında olmasından ayrı değildir çünkü yasa koyanların eğitimi hem özel, bireysel eğitim hem de toplumsal eğitimle ilişkilidir. Bu durumda anayasal normlar bağlamındaki eğitim ve özel, bireysel eğitim iç içe geçmiş durumdadır. Bireysel, özel modelde bir eğitimin hesaba katıldığı eğitim anlayışının etik çerçeveye göndermesi varsa, yasa koyucunun ve gençlikten itibaren iyi alışkanlıklar edinmenin garanti edildiği anayasal normlarla sağlanan, garanti edilen eğitimin, politik çerçeveye göndermesi vardır. Bu göndermeler bağlamında etik ve politik çerçevenin iç içe geçmişlikleri ve söz konusu çerçevelerin hangi anlamda ayrıldıkları tartışmaya açılabilir.

Aristoteles'in erdemli eylemlerde bulunan iyi insanlar ve iyi yurttaşlar göndermesi, her tek kişinin erdemli eylemlerde bulunma hususundaki tikelliği, eğitim meselesine "adil orta" bağlamından bakmayı gerektirmektedir. Bireyin yasalara uyarak iyi yurttaşlar olması eğitimin bireysel modelindeki kişinin tikel ortasını hesaba katmayı zorunlu kılmaktadır. Ancak bu durumda, bireyin ve yurttaşın mükemmeliyetini (*arete*) temsil edecek şekilde erdemli ve mutlu olması söz konusudur. Bireyin ve yurttaşın mutluluğu bu anlamda en iyiyi (*highest good*)² istemekle ilişkilidir. Her tek kişinin ve *polis*'in asıl arzusunu

¹ "Birey" kavramsallaştırması her tek kişinin tikelliğine gönderme olarak makale boyunca yer alacaktır.

² Randall Curren, *Aristotle's educational politics and the Aristotelian renaissance in philosophy of education*, Oxford Review of Education, University of Rochester, Vol. 36, No 5, October 2010, p. 543.

(proper end of *polis*)³ buldurmaya yönelik eğitimin⁴ altı, buradan itibaren çizilmelidir. Her tek kişideki orta, bu çerçevede bireyin en iyiyi istemesine hizmet etmektedir. Eğitimin her tek kişinin kapasitelerini (*potency*)⁵ hesaba katması anayasal normlarda kaybolmayan bir bireysel modele işaret etmektedir. Kişilerin kapasitelerinden başlayarak yurttaşların iyi olabilmek ve bu iyiliğin sürekliliği için iyi huylar kazanmalarını garanti eden anayasal normlar etrafında iyi eğitilmiş yasa koyuculara ihtiyaç duyulduğu açıktır. Aristoteles'in eğitim anlayışı, iyi eğitilmiş yasa koyuculara ihtiyacı vurgulamaktadır. Bunun yanında, eğitim anlayışında her tek kişinin tikel ortası (*meson*), doğası, alışkanlıkları ve aklının iyi huylar elde etmede önemli bir yeri vardır. Bu nedenle etik-politik ve adil orta bağlamları Aristoteles'in eğitim anlayışını açıklamaya yardımcı olmaktadır.

Etik Alan ve Politik Alanda Eğitim

1. Toplum, Birey, Anayasa Bağlamında Eğitim

Eğitim meselesine toplum, birey, anayasa bağlamında bakmak her tek kişinin özel eğitimine ve toplum hayatındaki eğitime bakmayı gerektirir. Toplum hayatındaki eğitim⁶, *polise* faydalı olanı belirlemeye uygun olarak yurttaşları şekillendirir. Toplum hayatındaki eğitimin karşısına tek tek bireylerin eğitimi yani özel eğitim⁷ meselesi koyulabilir. Özel eğitim denildiğinde kişilerin ahlaka dair potansiyellerini, uyumlu şekilde gerçekleştirdiği bireylerin erdemli olma amacının⁸ altı çizilmelidir. Toplumun moral fakültelerinin uyumlu şekilde bilfiil olarak işlemesi bireyin gelişmesiyle uyum içerisindedir. Bireyin gelişmesi bir tarafa toplumun gelişmesi anlamında politik alana geri dönersek, politika, etik alandan başka, her eylemin iyiye yönelmesini⁹ sağlayacak bir alanının

³ Fred D. Miller, *Philodorema* içinde *The Unity of Aristotle's Ethics and Politics*, ed.: David Konstan, David Sider, Fonte Aretusa, Parnassos Press, 2022, p. 204.

⁴ WEB1: <https://vimeo.com/81895006>, 20.09.2022 tarihinde erişilmiştir.

⁵ Peter M. Collins, *Aristotle and the Philosophy of Intellectual Education*, *The Irish Journal of Education / Iris Eireannach an Oideachais*, Winter, 1990, Vol. 24, No. 2 (Winter, 1990), p. 63

⁶ Bknz. Gauthier R.-A & JOLIF J.-Y., *L'Ethique à Nicomaque Tome II- Première Partie Commentaire Livres I-V*, Louvain et Paris, Peeters, 2002, p. 348 : éducation à la vie en société, éducation privée.

⁷ A.g.e. s. 348.

⁸ Fred D. Miller, *Philodorema* içinde *The Unity of Aristotle's Ethics and Politics*, ed. David Konstan, David Sider, Fonte Aretusa, Parnassos Press, 2022, p. 205.

⁹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, I,1094a 26-28, çev. Saffet Babür, Baskı 5, Ankara, Bilgesu, 2014, s.10.

gerekliliğinde¹⁰ mi ortaya çıkmaktadır? Bütün yurttaşların iyi olduğu, yurttaşın erdemiyile erdemli kişinin erdeminin birbirinin içinde olduğu bir anlayış her tek kişi boyutunda özel bir eğitime ihtiyaç duymaz görünmektedir. Bu durumda anayasa toplumun iyi, erdemli eylemlerde bulunmasına ve toplumun kapasitelerini geliştirmesine yeterlidir ve erdemli olmak, kişinin eylemini, yasal yönergelere uydurmaktan başka bir şey değildir. Böylelikle kişilerin ve yurttaşların uygun eğitilmelerinin politika alanının meselesi olması mercek altına alınacaktır. Politikanın kişilerin ve yurttaşların uygun eğitilmesini yöneten¹¹ tek alan olduğunu söylemek doğru mudur?

Eğitim aracılığıyla erdemleri kazanan yurttaşın mükemmelliğine¹² karar verilen kriter, basit ve yalın olarak sadece erdemler üzerinden değildir bunun yanında doğuştan getirilen birtakım özellikler, zenginlik ve kişinin savaşıma anlamındaki değeri de vardır. Doğuştan getirilen birtakım özellikleri olan, zengin ve savaşabilme değerine sahip yurttaşlar illaki iyi insan olup olmadığına bakılmaksızın iyidirler denilmektedir (*Politique*, III, 4, 1276b 28-35).¹³ Bu bakış açısından itibaren politikadan başka bir alana gereksinim duymak, etik alanın anayasadan bağımsız, bireyin erdemleri ve gelişimi boyutuna göndermede bulunur görünmektedir. Bu durumda eğitim, politik alanın mı etik alanının mı meselesidir? Anayasa çerçevesinde politik eğitim, bireyin ahlak gelişimini sağlar mı? Eğer sağlarsa bunu nasıl yapar?

Aristoteles bu noktada tek tek kişilerin eğitimini hekimlik örneğiyle açıklama girişiminde bulunur:

...Tek tek kişilerin eğitimi, hekimlikte olduğu gibi, kamusal olandan farklı: Ateşi olan birine genel olarak dinlenme, perhiz iyi gelir ama belli bir kişi için bu uygun olmayabilir, bir boks çalıştırıcısı da her öğrencisine herhalde aynı mücadele yöntemini öğretmez. Demek ki, tek tek kişilere göre özel bir denetim olunca daha kesin sonuç alınacağı görünse gerek. Çünkü her bir kişi kendine yararlı olana daha çok ulaşacaktır. Çünkü her bir kişi kendine yararlı olana daha çok ulaşacaktır. Ama her bir kişiye göre en iyi denetimde bulunabilecek olan kimse de bir hekim bir beden öğretmeni; herkes

¹⁰ Gauthier R.-A & JOLIF J.-Y., *L'Ethique à Nicomaque Tome II- Première Partie Commentaire Livres I-V*, Peeters, Louvain et Paris, 2002, s. 348-349.

¹¹ Bknz. *Politique*. III, 4, 1276b 38-1277b 30, 7, 1283b 43-1284a 3; IV, 5, 1293b 3-8; VII, 9.1328b 37-1329a2.

¹² Erdem(*arete*) mükemmellik fikriyle birlikte okunabilir.

¹³ Aristote, *Politique I-VIII*, trad. Jean Aubonnet, Paris, Gallimard, 1993, p 80-85.

için veya belli kişiler için neyin genel olarak uygun olduğunu bilen başka biridir (NE,1180b 3-12)¹⁴.

Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik*'te yukarıdaki satırlarla belirttiği gibi tek tek kişilerin eğitimi ve kişilere özel denetim sağlanması boyutlarında eğitim, anayasal düzlemde ziyade her tek kişinin bireysel modelini açıklamakla anlaşılabilir. Bu şekilde Aristoteles bireysel modelden itibaren etik alanın inşasına girişmiş görünmektedir. Politik alanda ise anayasa ve yurttaş bağlamında toplum hayatındaki eğitim söz konusudur. Toplum hayatındaki eğitim, yasa koyanların iyi eğitilmiş olmalarını¹⁵ ve tek tek yasa koyanların tikel parametreler boyutunda bireysel olarak yetişmesini de kapsadığından etik ve politik alanların iç içe geçmişliğine¹⁶ göndermede bulunmaktadır. Bunun yanında yasa koyucuların yürürlükteki yasalar aracılığıyla ve bu yasalara uyan yurttaşların edindikleri iyi alışkanlıklar aracılığıyla bir eğitim de söz konusudur. Bu şekilde yurttaşların erdemleri eğitimin politik veçhesine bir gönderme olarak okunurken her tek kişinin iyi alışkanlıkları kazanım sürecini de hesaba katmayı bir tarafa bırakmamalıdır. Bu bağlamda yine etik ve politik alanların iç içeliği¹⁷ önemli bir yerde durmaktadır.

2. Erdem Kazanımı Bağlamında Eğitim

Etik ve politik alanların eğitimle ilişkisi birtakım erdemlerin kazanılması anlamında doğa, alışkanlıklar ve akıl faktörlerini içermektedir. Bu anlamda eğitimin politik alanın mı etik alanın mı meselesi olduğu sorusu natüralist, poetiko-rasyonel bir çizgide¹⁸ okunmaya uygundur. Aristoteles eğitimden (NE, V, 5, 1130b 25-29)¹⁹ söz etmeye başlayarak erdem kazanımı boyutunda etik ve politik alana dair sınırların ve iç içe geçmişliğin altını çizer görünmektedir. Erdemlerin kazanımı bağlamında eğitim, doğuştan getirilenlerin hesaba

¹⁴ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Ankara, Bilgesu, 2014, s. 214.

¹⁵ Marie Helene Gauthier, *Aristote et Juste Mesure*, Paris: PUF, s. 146-147.

¹⁶ Fred D. Miller, Book Chapter of Philodorema: *The Unity of Aristotle's Ethics and Politics*, ed.: David Konstan, David Sider, Parnassos Press, Fonte Aretusa. 2022, p. 201. (Bölüm boyunca etik alanın iyi karakterler yetiştirmek için uğraşmasına, politik alanın ise devletler ve topluluklar bağlamında iyiliği sağlamasına vurgu söz konusudur.)

¹⁷ Söz konusu "iç içe geçmişlik" Fred D. Miller'in makalesinde "unity" yani "birlik" olarak geçmektedir fakat tarafımızdan yazılan makale boyunca etik ve politik alanlara dair özerk bir yapıya da vurgu yapıldığından "iç içe geçmişlik" olarak bırakılması uygun görülmüştür.

¹⁸ Gauthier R.-A & JOLIF J.-Y., *L'Ethique à Nicomaque Tome II- Première Partie Commentaire Livres I-V*, Peeters, Louvain et Paris, 2002, s. 106.

¹⁹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Ankara, Bilgesu, 2014, s. 94-95.

katılması, erdemli eylemlerde bulunmaya vurgu yapılması ve akılla yapılan seçimler bağlamındaki ilişkiyle açıklanmaya çalışılır. Eğitim, erdemli huylar edinmenin dış bir faktörü olarak değerlendirilebildiği gibi erdemli eylemin yapısına değinmenin bir aracı olarak da ele alınabilir. Politik alanın eğitimle ilişkisi ise yine erdem kazanımının doğa-alışkanlıklar ve akıl faktörleri üzerinden okunmakla birlikte erdemlerin bireysel kazanımından ziyade toplumsal alandaki kazanımıyla ilişkili durmaktadır. Bu noktada eğitim politik alanın mı yoksa etik alanın mı meselesidir sorusu gündeme tekrar gelmektedir. Doğamıza mündemiç erdemler, iyi eylemlerde buldukça kazandığımız erdemler ve akıl yürüterek erdemli olmamız boyutlarının mercek altına alındığı etik-politik çerçeve üzerinden eğitim meselesine değinmek mümkündür. Bu noktada, politik çerçevenin eğitimle ilişkisi²⁰ nedir sorusu tekrar gündeme gelmeye uygundur.

Politik çerçeve²¹ erdemli eylemlerin natüralist ve poetiko-rasyonel yapısına yoğunlaşan etik alan ile iç içe geçmişi içinde değerlendirilebilir durmaktadır. Eğitim, erdemli eylemin natüralist, poetiko-rasyonel yapısının çözümlenmesinde ve erdemli eylemin analizinde önemli bir yerde durmaktadır çünkü eğitim söz konusu olduğunda doğamıza mündemiç olan tikel özelliklerin, birtakım alışkanlıkların ve rasyonel zeminin ayrı ayrı açıklanması gerekmektedir. Erdemlerin elde edilmesi doğal yapımıza demirlemiş olanlarla yüzleşmek, çocukluktan itibaren iyi alışkanlıklar edinmek ve iyi davranışın ne olduğunu bilmenin ve iyi olanı seçmenin rasyonel zemini yanında yasalarla desteklenmeli midir? Yasalarla desteklenmesi eğitimin politik alanın meselesi olmasıyla mı ilişkilidir? Bu konuda Marie Helene Gauthier'nin altını çizdiği gibi "Bütüncül erdem (*tès holès aretès*) üretmeye elverişli faktörler toplum içindeki insanın eğitimi için yasayla yapılan şeylerdir²² (*NE*, V, 5, 1130 b 26)". Benzer şekilde, Richard Bodeüs²³, politik çerçeveden ayrı yani yasayla yapılanın haricinde bireysel bir gelişim olmadığına değinmiştir. Burada şu soru gündeme gelebilir: Eğitim söz konusu olduğunda bireysel gelişim mi ön plandadır yoksa toplumsal gelişim (politik çerçeve) mi? Aristoteles *Nikomakhos'a Etik V.* kitabında, sadece yasaların ilanından sorumlu yasa koyucuya hitap etmektedir. Ona göre, yasa koyucu yurttaşların yürürlükte olan etkin erdemini ve eylemlerini kontrol eder ve yurttaşların erdemlerini ve eylemlerini yönlendirir. Eğitim söz konusu olduğunda bireysel gelişimin mi, politik çerçevenin mi ön planda olduğu sorusuna ek olarak eğitimin, etik alanın bireysel gelişimin ötesinde

²⁰ Aristote, *Politique*, trad. J. Tricot, Paris, Gallimard, 2007, s. 246.

²¹ Aristotete, *Politique I-VIII*, trad. Jean Aubonnet, Paris, Gallimard, 1993, p. 246.

²² Marie Helene Gauthier, *Aristote et Juste Mesure*, Paris: PUF, s.111-114.

²³ Aristoteles, *Éthique à Nicomaque*, traduction et présentation par R. Bodeüs, Paris: GFFlammarion, s.100.

konumlanmasına mı hizmet ettiği yoksa politikacının alanını daha da genişletmesine mi katkı sunduğu soruları önemli sorular olarak durmaktadır.

Bütüncül erdem (*tès holès aretès*), topluluk içinde yaşayan insanın eğitimi için yasayla yapılan şeyler olması hasebiyle bir kısıtlamanın delili olarak ötekine dair başvuruya indirgenmiş erdem kullanımı başka bir şeyi tarif etmez. Aristoteles, *NE, V, 5, 1130 b 20'de* "yasaya uygun şeylerin çoğu bütüncül erdem buyurdıklarıdır çünkü yasa tek tek erdemlere göre yaşamayı buyurur, tek tek kötülükleri de yasaklar"²⁴ der. İyi insan ve iyi yurttaş olmak gibi bireyin eğitiminin politika bilimine işaret edip etmemesi gerektiği meselesi ortaya atılır daha sonra da açıklaması getirilir. Aristoteles iyi insan olmakla iyi bir yurttaş olmak arasında farklılık olacağından bahseder²⁵. Söz konusu farklılık iyi insan olmanın yasalarla garanti edilmesi ve iyi insan olmanın yasalarla korunması gerekliliğiyle birlikte okunabilir.

Eğitim meselesi tam da bu noktada erdemli eylemin bireysel ve topluma yönelik anayasal norm etrafında değerlendirilmesine kapı aralamaktadır. Aralanan kapıdan içeri girme girişimi adil ölçü fikrine başvuru ve bireysel-toplumsal boyutun birlikteliği ve ayrılığı düzlemlerini okumak için önemli durmaktadır. Erdemler, bireysel adil ölçü boyutundan değerlendirilmesi ve adil bir ölçüye göndermede bulunan anayasal normun değerlendirilmesiyle derinleştirilebilir. Bireysel adil ölçü ve anayasal normun göndermede bulunduğu adil ölçü birbirinden farklıdır, bununla birlikte, eğitim, politikada ve yasanın üstünlüğünde adil ortanın (*meson*) rasyonel kriterinden anayasal normu ayırır. Çünkü politikanın erdemli eylemleri sağlaması yasalara içkin olarak kalır (*NE, V,3*)²⁶.

Aristoteles eğitim meselesini, ekonomi ve politika olarak iki referans vererek yeniler. Aristoteles *NE, VI, 9, 1142 a 8-9'da* ekonomi ve politikayı eğitimin gerekli faktörleri olarak ele almaktadır. Fakat gereklilik yeterli değildir çünkü etik alan politik alana indirgenemez ve politikanın anayasal normları, tecrübeyi ve bireyi kavrayışı içermez görünmektedir. Buradan politikanın tecrübe ve bireyi kavrayış noktasındaki potansiyelinin olmaması sonucuna çıkılabilir. Bütün bu tecrübe ve bireyi kavrayış, *orthos logos, phronesis* sahibi insanı (*NE, VI, 12*)²⁷ tarif eder. Politikanın yetersizliği bundan böyle soyut, yasal veya başka bir norma uymanın imkânsızlığıyla birlikte gider. Eğitim yavaş yavaş ilerleyen bireysel bir kazanımdır. Sağduyulu insanın, iyi insanın, adil insanın,

²⁴ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Ankara, Bilgesu, 2014, s. 94

²⁵ Marie Helene Gauthier, *Aristote et Juste Mesure*, Paris: PUF, s. 111-114.

²⁶ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Ankara, Bilgesu, 2014, s.91-93.

²⁷ A.g.e. s.125.

referans bir bireyin modelleri erdemli eylemin yapısına içkin etik normu inşa etmeyi imkânsızlaştırmaktadır. Aynı şekilde etik normu inşa etme politika için de imkânsız görünmektedir. Erdemli bir huyu elde etmenin ilk modeli olan iyi insan, söz konusu yapıdan²⁸ itibaren varlığı açıklanamayacak olandır. Bu şekilde işaret edilen etik-politik çift yapıllık etkinlik (*energeia*) olarak *praxis*'in tarifine eşlik etmek zorundadır. Etkinlik olarak *praxis*'in tarifine eşlik etmek, bilfiil erdemli eylemlerde buluna buluna erdemli eylemleri kazanmak olarak okunabilir.

Aristoteles bu hususta *NE*, X, 10, 1179b 20'da bireysel modelin eğitim anlayışından bahsederken sadece doğuştan iyi olan, ruhları eğitimi almaya doğal olarak elverişli bireyler üzerinde eğitimin etkili olduğundan bahsetmektedir. Fakat yine de bu potansiyel iyi eylemlerden haz duymaya ve kötü eylemlerden kaçınmaya uygun ve elverişli bilfiil elde edilen alışkanlıklarla işlenmelidir. Hedeflenen huya kadar benzer eylemlerin tekrarıyla erdeme erişim (*NE*, II, 1103a 30-35, X, 1179b 20-25)²⁹, II. kitabın argümantasyonu ile yenilenen X. kitapta eğitimin eyleye eyleye erdemli olma göndermesini yeniden hatırlatmaktadır. Tohumun meyve vermesiyle kıyaslama, doğal ereksellikte, doğaçlama bir model sunan doğal oluşumun kaydında bilfiil isteyerek, (haz ve acıya referansla) erdeme erişimin altını çizmektedir (*NE*, 1179b 26). Fakat doğanın vermediği ve insanın tutkulara karşı üretmek zorunda olduğu şey zorla elde edilebilir. Eğitim olması gerektiği gibi olduğunda, her zaman tutkuları dizginlemek mümkündür. Fakat gençliğinden itibaren adil yasalarla yetiştirilmemişse erdeme yönelmesi zordur (*NE*, 1179b 31-32).

Böylece politik çerçeve erdemli huylara sahip olmanın bireysel modellerini, söz konusu huylarla bilfiil işlemesinin şartlarını belirleyerek kontrol eder görünmektedir (*NE*, 1180a 14-22). Politik veya bireysel (tikel) eğitim söz konusu olduğunda sadece politik deneyime eklenmiş yasa koymanın bilimini, yasaların bilgisini elde etmiş kişi bu işi hakkıyla gerçekleştirebilir. Yasa eğer kişileri iyiye dönüştürme aracıysa (*NE*, 1180b 25), yasalara uyulmasıyla iyi insan olma idealine geri dönüş eğitimle birlikte okunabilir. Yasalara uyarak iyi insan olma meselesinin tekrar düşünülmesiyle birlikte, eğitimin iyi yurttaş olma bakımından politikanın mı yoksa bireysel gelişim bazında etik alanın mı meselesi olduğu sorusu, iki alanın yani politika ve etik alanlarının birlikteliği ve iç içe geçmişliğiyle birlikte okunmaya uygun görünmektedir.

²⁸ Bir anlamda *NE*, II, 9'un sonunda ısrar edilen bakış açısı yerini adil orta araştırmasında deneme yanılmaların önemine vurguya bırakır. *Meson'un* (ortanın) belirlenimiyle, deneme yanılmaların olduğu bakış açısı arasında paralellik kurulur.

²⁹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 5. Baskı, Ankara, Bilgesu, 2014, s.30 ve s. 212.

Adil Orta ve Eğitim

1. Erdem Kazanımı Bağlamında Adil Orta ve Eğitim

Aristoteles'in eğitim meselesi, etik alanda ve politik alanda konumlandırılışından itibaren toplumsal ve bireysel gelişim bağlamında tartışılmaya açılmıştır. Tam da bu noktada Aristoteles'in adil orta düşüncesiyle eğitim bahsi nasıl açıklanabilir sorusu gündeme gelmektedir. Aristoteles *Nikomakhos'a Etik* 1106 b 5-10'da "orta" fikrini şu şekilde açıklamıştır:

Demek her bilen kişi aşırılık ile eksiklikten kaçır ortayı(*meson*) arar, onu tercih eder; bu orta ise şeyin ortası değil, bize göre orta olandır. Demek ki, eğer her bilim kendi işini ortaya bakarak ve işlerine buna göre yön vererek iyi biçimde gerçekleştiriyorsa (bu nedenle, aşırılık ve eksiklik olumluyu bozduğu, orta olma ise onu koruduğu için, kendilerine eklenecek ya da onlardan alınacak bir şey olmayan işlere iyi işler deriz; dediğimiz gibi iyi sanatçılar bunu gözeterek çalışır), erdem de eğer doğa gibi her sanattan daha kesin ve iyi ise, ortayı hedef edinmek olsa gerek. Kastettiğim karakter erdemidir, çünkü o etkilenimlerle ve eylemlerle ilgilidir.³⁰

Aristoteles aşırılıktan ve eksiklikten kaçınıp "ortayı" arama meselesini karakter erdemine kadar getirdiği bu pasajla en temel etkilenimlere ve eylemlere³¹ değinerek ortayı açıklama girişiminde bulunmuştur (*NE*, 2, 1104b 27-28; 2, 1104b 34; 1105a 2-4). Biri şeydeki orta, diğeri bize bağlı olan orta şeklinde iki form altında adil orta şu şekilde açıklanmıştır:

"Bu kavram aslında sadece sürekliliğin ve bölünebilir olanın, eşitin, azın ve çoğun ayrılmasının mümkün olduğu yerde bulunur. İki form altında verilir biri şeydeki orta olarak diğeri bize bağlı olan orta olarak. Şeydeki orta uçlara eşit mesafede konumlanan herkes için eşit aritmetik oranlamaya göre tanımlanan bir noktayı tarif eder. Bize göre olan orta ise aynı tarzda değerlendirilemez. O herkes için her halükârda aynı olan değildir."³²

Yukarıdaki adil orta tanımlamasından başlayarak öfke örneği gündeme getirilmiş ve herkesin öfkesinin aynı olmadığına vurgu yapılmıştır. Bu şekilde bir yorumlama girişimi, bireysel modele ve her tek kişiye dair bir bakış açısı olarak okunmaya uygundur. Şeydeki orta ve bize bağlı olan orta değerlendirmesi, ahlak

³⁰ A.g.e. s. 36-37.

³¹ Saffer Babür'ün "etkilenim" ve "eylem" olarak çevirdiği kavramlar, Fransızca'da pasif kökünden gelen "passion" ve aktif kökünden gelen "action" ile karşılanmaktadır.

³² A.g.e. s.66-72.

alanına dair izlerin kendimizden itibaren olmasına bir göndermedir. Aristoteles bu bağlamda bedensel sağlık modelini kullanarak, beslenmenin ve egzersizin niceliğini içeren adil ölçü durumunda olduğu gibi seçimde bağlam olarak içerilen kişiye, madde ve zamana bağlı olarak seçilen adil ortayı³³ tanımlayan şeyi açıklar. Bu orta böylece niceliksel olarak gelişen bir maddeyi kapsar fakat onun gelişmesi maddeye uygulanan basit niceliksel kriterin ötesindedir. Seçimin nesnesi bu maddeyi içerir fakat ona indirgenemez çünkü o parametreleri ve bireyleri hesaba katan ve değerlendiren kişiye bağlıdır. Örneğin az yemek veya çok yemek kişinin kilosuna ve fiziksel özelliklerine de bağlı olup bu anlamdaki ölçülü yemek kişinin tikel parametreleri boyutunda hesaplanmalıdır. Eğitim söz konusu olduğunda, her tek kişinin biricikliğini hesaba katan tikel³⁴, bireysel parametreler ön plana çıkmaktadır.

Aristoteles'in bize bağlı tikel olan ölçü örneği olarak diyet ve jimnastiği kullanması, dış durumu değerlendirmeksizin doğruluk veya ölçülülük kriterlerini kişinin kendisinde ele alması (NE, I,3) eğitim bağlamında nereye oturmaktadır? Diyet ve jimnastik örnekleri net değildir çünkü örnekler beden sağlığını içermektedir ve nesnelere doğaya bağlıdır fakat işleyişleri yapa yapa elde edilen tarza bağlıdır. Aristoteles aslında terimin geniş anlamıyla alınan bilgilerde gözlemlenen mükemmeliyet kriterini karakterdeki mükemmeliyet olan erdeme genişletmeye hazırlanır görünmektedir. Ölçülü olanın, orta olanın gözlemlenmesi, gözütmesi aşırılık ve eksikliği yok eden mükemmeliyeti³⁵ garanti eder. Böylece eğer iyi sanatçılar ölçüyü, ortayı gözeterek işlerini gerçekleştirirlerse, sanatı tıpkı erdemdeki gibi tam ve prensibini kendinde taşıyan olur.³⁶ Diyetin ve jimnastiğin yapa yapa olan durumu bu şekilde ahlaki ölçü modeline hizmet eder, ahlaki erdem mükemmeliyeti bir ölçüde yapa yapa olmaktadır. Tıpkı erdemli davranışa davranış üretilen erdem bir ölçülülük gözütülerek yapılması gibi doğal sürecinde övülesi olan ve teşvik edilen de bir ölçü söz konusudur. Burada doğanın zaten önden konumlanması ölçüyü gözetmek üzerinden verilmiştir. Örneğin baktığın nesneyi görmek için belli bir ölçüden, belli bir orandan (*logos*) nesneye baktığında görme sağlanır. Tıpkı bunun gibi belli bir oranla (*logos*) erdemli olunabilir. Ölçüyü gözettikçe erdemli olursun, erdemli oldukça da ölçüyü gözetirsin. Bu akıl yürütmede dairesellik³⁷

³³ Adil Orta, Fransızca "juste milieu" olarak ifade edilmektedir.

³⁴ Fransızca "particulier" olarak ifade edilen tikel İngilizcede "particular" olarak ifade edilmektedir.

³⁵ Platon'daki mükemmellik için bkz. Gorgias: 506e, Timaios: 64e, Lois: VI, 756 e.

³⁶ A.Jaulin, M.H. Gauthier, F. Wolff, R. Bodeüs, *La Philosophie d'Aristote*, Puf, Paris, 2003, s. 168.

³⁷ A.Jaulin, M.H. Gauthier, F. Wolff, R. Bodeüs, *La Philosophie d'Aristote*, Puf, Paris, 2003, s. 162-166. Bknz: L'existence d'un cercle.

vardır. Bu dairesellik doğal mekanizmaların rasyonelliğinin, yani ölçülü davranışın zaten övülesi olması³⁸ gibi ölçülü davranışa davranışa erdemli olmanın telkin edilmesine gitmektedir.

Aristoteles'in eğitim tasavvurundaki adil ölçüye, yine dairesellik bağlamında, ölçüyü gözetmek, ölçülü davranmak ve ölçülü olanı seçmek açısından yaklaşırsa, natüralist şemaların sadece keskin teorik bir akılsallıkla açıklanmadığı natüralist ve tekrar eden eylemleri de içine alan bir açıdan yaklaşıldığı sonucuna gidilebilir. Bu durumda hem doğanın hem aklın hem de yapa yapa olanı kapsayan alışkanlıkların senteziyle natüralist şemaların rasyonellikle yoğrulduğu bir eğitim söz konusudur. Ölçülü olanı gözetmek, ölçülü davranmak ve ölçülü olanı seçmek her zaman uygun anları, uygun durumları, uygun kişileri, uygun nedenleri ve uygun tarzları belirttiğinden olması gerekenlerin alanı³⁹ ile akılsal olanı bu parametrelerin çoğul uygunluğunda birleştirmesiyle adil orta üzerinden eğitime vurgu yapılabilir. Doğa vergisi olmayan fakat kendi kendine işleyen doğal erdeme erişim meselesi, "adil orta" fikriyle kişinin kendisine gönderme yapılması ve erdemli davranışa davranışa erdemli olma ve rasyonelliğin hep birlikte hesaba katılmasıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Erdemli veya kötü eylemlerde bulunmanın nedeni olarak haz ve acının tür olarak karakteri (*NE*, 1106b 19-21) gerçekleştirilen pratik eyleme vurgu yaptığı gibi erdemli eylemin oluşumunun önceki ve sonraki etaplarının dışındaki olgunlaşmasını da kapsamaktadır. Orta (le moyen) birbirini izleyen eylem ve niyet olarak moral mükemmeliyetin kriteridir. Uçlardan kaçınmayıp orta gözetilmediği sürece erdem söz konusu olmaz. Erdem bir ölçülülüktür çünkü erdem ortayı hedefler (*NE*, 1106b 27-28). Adil ortayı gözetmek ve uçlardan kaçınarak ölçülü olmak rasyonel bir doğruluk formunu (*EE*,1220b 25-30)⁴⁰ tarif eder. Böylece olması gerekenin alanını belirleyen norm içselleştirilmiştir. Eylem olarak tarif edilen şeyde içkin hale gelmiştir. Erdemli eylemlerden haz alınması ve kötü eylemlerden acı çekilmesi üzerinden rasyonel uyumluluğa boyun eğdirilmiş ve aynı zamanda natüralist perspektifin göz ardı edilmemişliği üzerinden verilen adil orta, bize bağlı olan bir ölçülülüğün altını çizmektedir. İyi eylemlerde bulunan insan bize bağlı bir ölçülülüğün rasyonel ölçüm kapasitesini garanti eder. Bundan sonra ölçü, eylemin ve erdemin gerekli uzantısının yönelsel karakterinin kaynağını bir özgür seçim nesnesi yapar (*NE*, II,6). Tikel bir ölçünün, olması gereken içinde içerilmesi üzerinden değinilen eğitim, her tek kişinin uçlardan kaçınarak yakaladığı orta olma halinin övülesi olmasıyla

³⁸ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 5. Baskı, Ankara, Bilgesu, 2014, s. 43.

³⁹ Anne Merker, *Une Moral Pour les Mortels*, Paris, Les Belles Lettres, 2011, s. 13.

⁴⁰ Aristoteles, *Eudemos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Ankara, Dost Yayınevi, 1999, s. 55.

toplumsal boyut kazanmış olur. Tek bir kişinin yermesi ve övmesinden ziyade toplumun yermesi ve övmesine vurgu söz konusudur.⁴¹ Toplumun yermesi ve övmesi üzerinden bir eğitim söz konusudur.

2. Mutluluk, Natüralist Tikel Parametreler Bağlamında Adil Orta ve Eğitim

Adalet, adil olan mükemmele uygun olarak sosyal ve kendi içindeki bağlıdır. Eğitim, adalet aracılığıyla bireyin kendiyle birleşmesi varlığın en derindeki asıl kendi çıkarına olanı gerçekleştirilmesine yönelik imkânı barındırır.⁴² Buradaki temel soru eğitim çerçevesinde insanın hakiki arzuladığı şeyin ne olduğudur. Aristoteles'e göre asıl arzulanan kendisi amaç olan mutluluktur.⁴³ Mutluluk ruhun erdeme uygun etkinliğidir (*NE*, 1102a 5-6)⁴⁴. Ahlaki eylemlere dair doğal motivasyonu sağlayan şey, içtendir. Adil olan asıl mutluluk veren de kendimiz için arzunun nesnesini bilecek ve asıl arzuya göre eyleyecek şekilde yetişmemizdir. Eğitim buna yönelik olmalıdır. Erdeme uygun olana dair olandan haz alacak şekilde erdeme uygun olmayandan acı duyacak şekilde yetişmek (1172a 20-25)⁴⁵ burada önemli durmaktadır çünkü en derindeki arzu, en iyi arzusudur, mutluluk kendisi amaç olan ruhun erdeme uygun etkinliğidir (*NE*, I). Eğitim bireyin asıl arzusunu bulmasına yönelik olmalıdır ve adil orta bu anlamda bireyin asıl arzusuna hizmet etmektedir.

Erdemli eylemlere dair uçlardan kaçınılarak elde edilen adil orta, tikel parametrelerin rasyonel uyumluluğu olarak tanımlanırken⁴⁶ her tek kişideki zorunlu veriler boyunduruğunda aklın sınırlarının altını çizer. Erdem kazanımındaki faktörlerden sadece aklın yetmediği buna ek olarak natüralist çizgide erdemli eylemleri hissetmeye vurgu, eğitimin her tek kişiyi hesaba katmasına gönderme olarak okunmaya uygundur. Çünkü hissetme bağlamında her tek kişinin farklılığı söz konusudur ve natüralist kayıt kendini tekrar hissetmeyle, duyumsamayla⁴⁷ göstermektedir.

⁴¹ Morel P-M., *Aristote et la notion de nature*, textes réunis et présente par P.M. Morel, Bordeaux, Presses Universitaire de Bordeaux, 1997, s. 98.

⁴² WEB: <https://vimeo.com/81895006>, 20.09.2022 tarihinde erişilmiştir.

⁴³ Anne Merker, *Une Moral Pour les Mortels*, Paris, Les Belles Lettres, 2011, s. 103.

⁴⁴ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 5. Baskı, Ankara, Bilgesu, 2014, s.27.

⁴⁵ A.g.e. s.194.

⁴⁶ Marie H.Gauthier-Muzellec, *Aristote et la juste mesure*, Puf, Paris, 1998, s. 75.

⁴⁷ *NE*, IV, 11, 1126a 31-36, b 2-5. VI. kitabın tahlilinde birçok kez formüle edilir. Örneğin bakınız *NE*, VI, 9, 1142a 23-30; VI, 12. 1143b 13-14. Burada şeyleri doğru olarak görmeye elverişli özne haline getiren doğal bir oluşumu yapan deneyim söz konusudur. Bknz *NE*, VI, 13, 1144a 29-30 (çev. S. Babür 5. Baskı, s 128).

Nikomakhos'a Etik, II. kitap 5. bölümde natüralist perspektiften rasyonalist perspektife geçiş açıklanır ve ahlaki anlamda orta olmanın kendine özgü yerinin belirlenmesi söz konusudur. Eğitim ile "orta olma" anlayışının ve natüralist perspektiften rasyonalist perspektife geçişin ne ilişkisi vardır? Ahlaki eylemlerde bulunmaya dair kriterin ancak adil ortayı içermesiyle rasyonel aktiviteye göndermede bulunulur. Haz-acı çiftinin ve eylemlerin bilfiil olarak doğal ve moral mükemmeliyete gitmesi bir başka deyişle eğitim, bize demirlemiş olan haz ve acının korunması üzerinden daha anlaşılır olmaktadır. Şöyle ki erdemli eylemlere dair haz alma aynı şekilde erdemli olmayan, kötü eylemlere dair en derinde hissedilen acı ahlaki niyetin (En İyi) içselleştirilmesinin yani eğitimin garantisi gözükmektedir. Eylemlerde gözetilen adil orta, eylem ve niyet olarak mükemmeliyetin kriteri olarak gözükmektedir. Olması gerekenlerin alanı adil ortayı hedefler (*NE*, 1106b 27-28), adil orta rasyonel bir doğruluk formu altında doğal, ahlaki mükemmeliyeti oluşturur. Bu şekilde ahlaki eyleme içkin, içselleştirilmiş bir hedefle eğitime değinilmiş olur.

Erdemli eylemlere dair kriter, haz ve acıların aşamasına göre tanımlanırsa, yapa yapa erdemli olma kriteri bir tarafta durmalı, erdemli eylemleri bilme ve formel nedenselliğin dışsalılığı ile değil de içten amaç olarak hedeflenen kritere göndermede bulunmak eğitimle birlikte okunmalıdır. Şöyle ki bireysel modelin adil ortasını aydınlatmaksızın bilfiil işleyen (*energeia*) olarak ahlaki erdemle eğitimle ilişkisi tam olarak açığa çıkamaz görünmektedir. Her tek kişinin adil ortasına dair akıl yürütme ve doğamıza mündemiç tikel haz ve acıya değinmek, tekrar eden iyi eylemlerle elde edilen erdem boyutundan eğitimi ele almanın başka bir bakış açısını göstermektedir. Söz konusu bakış açısı içkin hedefle⁴⁸ açıklanan eğitim sistemi, olması gerekenler alanının bireysel model etrafında konumlanışını daha iyi anlamak için önemlidir.

Her zaman mevcut olan kapasiteler üzerinden erdemli eylemi kapsayan eğitime dair açıklama yapılabilir. Erdemli eylemlerde bulunan iyi insan, şartların yükselişinde insanın doğal tamamlanmasını hem başlatan hem de eğitimin bir başka deyişle natüralist ve rasyonel ahlaki tamamlanmanın kişisi haline gelendir. İyi insan aynı zamanda kendisine bağlı bir ortayı rasyonel olarak ölçme ve seçme kapasitesine sahiptir (*NE*, II, 6). Erdem iki uç arasındaki bir orta'dır (*meson*)(*NE*, II, 9). Aristoteles'e göre varlığın ve insanın işinin tamamlanması olarak erdemle doğal tanımı (*NE*, II,5) insanın kendisi tarafından gerçekleştirildiğine vurgu yaparak erdemli eylemlerin kişinin kendisiyle ilgili olan boyutuna göndermede bulunur. Bireyin yeteneklerini hesaba katmak

⁴⁸ Aristote, *Métaphysique*, Présentation et Traduction par Marie-Paule Duminil et Annick Jaulin, Paris, GF Flammarion, s. 305-306. Bknz. *Fizik*, V, 1, 225a l2-17 ve *Fizik*, II, 193b 20-25.

kişinin kendisiyle ilgili bireysel modelinin garantilendiği bir olması gereken alanının eylemler bütünüdür. Bu olması gerekenler alanı eğitim söz konusu olduğunda genel bir erdem bilgisine ve evrensel bir doğruluğa işaret etmez⁴⁹. Her zaman yenilenen bir kapasiteden türeyen, ürettiği şeyde kaybolmayan insanın kendi kişisel kapasitelerini içeren bir doğruluğa işaret eder. Bu doğruluk operasyonunda hiçbir genel bilgi, hiçbir spontan kavrayıcılık sabitlenemez ve kişiselleştirilmiş bir süreklilik anlayışı ön plandadır. Bu hususta şunlar söylenebilir: “Kızmak kolaydır fakat o kişiyle gerektiği zaman, uygun tarz ve nedenle uzlaşmak ne kolaydır ne de herkesin yapabileceği bir şeydir. Hiçbir evrensel bilgiye hiçbir yeteneğe bu anlamda başvurulamaz”⁵⁰Buradan itibaren erdemli eylemlerde bulunan iyi insanın adil orta üzerinden açıklanmasına gidilebilir.

Aristote et la juste mesure adlı kitabında Marie Helene Gauthier Aristotelesçi adil orta için bir takım kuralların olduğundan bahsetmektedir:

..İki uçtan kaçınmayla başlamak gerekir. Hissedilirler alanında yerleşmiş, gelişimin doğal kökeninden itibaren tuhaf görünen şey açıklanır. İki uçtan biri her zaman adil ortaya daha yakın veya daha uzak olabilir, aynı şekilde kötüye de daha yakın veya uzak olabilir. Biz doğamızda spontan olarak taşıdığımız şeye doğru hatayla niteleniyoruz. Hazlara düşkünlük tıpkı hissedilmezler alanı⁵¹ kadar orta olana karşıttır. Sonuçta daha az kötü olanı, hazza ve eğilimimize en karşıt yerde duranı seçmek gerekir... İkinci kural bu durumu öngörür ve bu şekilde haz referansına bir anlam verir, her şey, haz ve acı çiftinin çerçeveleyen ve anlamlandıran doğasını destekler. Bizi yöneten doğal spontanlığımızın neye doğru olduğuna bakmamız gerekir. Doğal spontanlık gereği doğal olarak denenilen ve başka türlüye dönüştürülemeyen haz ve acıları rehber olarak alabiliriz. Hataları kendimizden uzaklaştırarak adil ortayı(*juste milieu*) buluruz bu tıpkı eğri odunu yontarak düzleştirilenler gibidir⁵². Doğal başıboşluğu düzeltmek, doğanın kendi kendine programa ve doğal erekselliğe saygı duyarak yapamadığı eseri(işi) tamamlamak (gerçekleştirmek) gerekir. Haz ve acı, bir doğadan huya dönüşüm operasyonunu sağlar. Fakat kavramsal araçlarında meydana gelen ve tamamlanan erdem ve

⁴⁹ Marie H.Gauthier-Muzellec, *Aristote et la juste mesure*, Puf, Paris, 1998, s. 65-72

⁵⁰ A.g.e. 65-72.

⁵¹ Bknz. *NE*, II, 7, 1107b 5-8; II,8,1109a 12

⁵² Platon, *Diyaloglar (Protagoras, 325 d)*, haz. Mustafa Bayka, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1996, s. 407-408.

ahlaki kriterinin açık tanımından itibaren, teorik tarif olarak davranışın natüralist kaynağına dair Aristoteles'in açıkça anlattığı bir uzaklık olabilir (1109b 7-13).⁵³

Söz konusu pasajdaki kurallardan itibaren aklın, adil ortaya dair işlevine eğitim bağlamında eğilmek gerekirse, pratikte işleyen eyleme ve eylemin gerçekleştiği şartlara bakılırsa ve her bir eylemin maddesinin tikelliğinin altı çizilirse aklın bu durumda yetersiz kaldığı belirtilmelidir. Çünkü her tikel eylem sadece akılla değil, söz konusu eylemlerden haz alma veya acı duymayla da ilişkilidir. Eğitim sadece eylemlerden haz ve acı duymayla da ilişkili değildir. Çünkü eğitim meselesi sadece erdemli eylemlerden haz alma durumuna bırakılırsa, hazzın spontan olduğunda ve erdemli eyleme dair belirsizliğin ön plana çıktığındaki hazzdaki orta olanı belirlemek ve orta olanı araştırmak kolay değildir. Özellikle hazzın tikelliği kapsamında eğitim bahsini konumlandırmak söz konusudur. Hazzın tikelliği, her tek kişinin erdemli veya kötü eylemlerden duyduğu haz ve acının derecelerine göndermede bulunmaktadır. Tam da bu noktada eğitimle "adil orta" arasındaki ilişki, haz ve acının belirlenemezliğiyle rasyonel hazırlığı içermesi anlamında erdem kazanımındaki faktörler olan akıl-doğa-alışkanlık sentezine vurgu yapmaktadır. Eğitim söz konusu olduğunda doğamıza mündemiç olan haz ve acıya dair dereceler, erdemli eyleme dair akıl yürütmeler ve erdemli eylemlerde bulunmaktan duyulan haz ve kötü eylemlerde bulunmaktan duyulan acıya yönelik kazanılan alışkanlıklar önemlidir. Bu durumda eğitim hazzın, aklın ve alışkanlıkların sentezini ister durmaktadır.

Sonuç

Aristoteles'in Nikomakhos'a Etik kitabı üzerinden yakalanmaya çalışılan etik ve politik alanların özerk yapıları ve adil orta fikrinden itibaren her tek kişinin tikel parametrelerinin hesaba katılması, eğitim meselesiyle ilişkilidir. Eğitim etik alanın kendine has bağlamıyla ilişkilidir çünkü her tek kişinin erdemli eylemlerde bulunmaktan haz alma veya kötü eylemlerde bulunmaktan acı duyma derecelerindeki farklılığın hesaba katılması etik alanın meselesidir. Aynı şekilde her tek kişiye göre değişen ölçülülüğün altını çizmek ve iyi eylemlerde bulunan insanı, her tek kişiye bağlı bir ölçülülüğün rasyonel ölçüm kapasitesini garanti etmek üzerinden değerlendirmek de etik alan bağlamındadır. Eğitimin politikanın kendine has bağlamıyla ilişkili olması ise, her tek kişiye göre değişen orta olma durumunun, uçlardan kaçınarak yakalanan orta olma halinin övülesi olmasıyla toplumsal boyut kazanması üzerindedir. Bununla birlikte eğitim

⁵³ Marie H.Gauthier-Muzellec, *Aristote et la juste mesure*, Puf, Paris, 1998, s. 65-72.

meselesinin, politikanın kendine özgü yerini belirlemeye dair fonksiyonu, yasa koyanların iyi eğitilmiş olmalarıyla ve iyi alışkanlıklar kazandıracak anayasal normlarla ilişkilidir. Her tek kişinin iyi eylemlerde bulunmaktan haz duyacak, kötü eylemlerden acı çekecek şekilde düzenlenen anayasal garantilemeyle eğitilmesi aynı zamanda toplumun eğitilmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda tikel, başlangıçta etik alanın meselesi gibi duran eğitim, her tek kişiyi bireysel kavrayan eğitimin alanı olan etik ve toplumun eğitiminin alanı olan politika birbirinin içine geçmiş durumdadır.

Etik alanın her tek kişiye kazandırmaya çalıştığı erdemler ve politikanın anayasal normlar çerçevesinde hem yurttaşın erdemleri kazanmasını hem de erdemli olmasını garantilemeye yönelik çabası birbiriyle ilişkilidir. Söz konusu ilişki Aristoteles açısından erdem kazanımının üç faktörü olan doğa-alışkanlıklar ve aklın sentezini sunan natüralist ve poetiko-rasyonel zeminde eğitim meselesinin ele alınmasını sağlamaktadır. Doğamıza mündemiç haz acı çifti bağlamında erdemli eylemlerden haz alacak, kötü eylemlerden acı çekecek şekilde birey ve yurttaşların mutluluğunu kapsayan eğitim, anayasal normlar bağlamında gençlikten itibaren iyi alışkanlıklar kazandırmaya yöneliktir. İyi ve erdemli eylemlerde bulunmak ve mutluluk için aşırılıklardan kaçınılarak elde edilen adil orta üzerinden eğitim, erdem kazanımının natüralist-poetiko-rasyonel sentezini açıklamaya hizmet etmektedir. Etik çerçeveden ele alınan toplumdan ziyade her tek kişiyi kavramaya yönelik eğitim, gençlikten itibaren iyi alışkanlıklarla eğitilmiş yasa koyanların eğitimini içeren politik model ve anayasal normların bireysel her tek kişideki zorunlu adil ortaya dair aklın sınırlarının altını çizmesi, etik politik alanlar ve bireysel toplumsal gelişimi birlikte düşündürmektedir. Bu durumda Aristoteles'in eğitim anlayışı, bireysel-toplumsal gelişim, etik-politik alanlar ve her tek kişinin tikel parametrelerinin hesaba katıldığı adil orta fikriyle değerlendirilmektedir.

Adil ortanın her zaman yenilenen kapasitelerden türeyen, uygun zamanda, uygun mekânda, uygun şartlarla rasyonel uyumluluğu ve her tek bireyin tikel parametrelerini hesaba katması, Aristoteles'in bireye uygun eğitim anlayışının yapı taşlarıdır. Aynı şekilde Aristoteles'in her tek kişiyi hesaba katan eğitim anlayışını, haz-acı çiftine ve adil ortaya referansla açıklamak mümkündür. Haz-acı çiftine ve adil ortaya referans alışkanlıkları, doğayı, aklı ve her tek kişiyi kavrayış, eğitimi, yeniden etik bağlamın meselesi haline getirmektedir. Eğitimin etik bağlamın meselesi olması, toplum hayatındaki eğitimin her tek kişinin tikelliğini hesaba katmaması üzerinden okunduğunda anlaşılır olmaktadır. Şöyle ki politikanın, her tek kişiyi kavrayıştaki anayasal soyut norma uyma üzerinden belirlenen konumu, etik alanın her tek kişiyi hesaba katan bağlamından farklıdır. Eğitim, sürekli yenilenen ve yavaş yavaş ilerleyen bireysel kazanımlarla ilişkili

olduğundan iyi huylar kazanıncaya kadar olan bilfiil iyi eylemlerde bulunmayı gerektirmektedir. Bu nedenle Aristoteles'in eğitim anlayışında, sağduyulu, iyi, adil insandan itibaren yaklaşılan eğitim modeliyle değil de bilfiil işleyerek, erdemli eylemlerde buluna buluna yavaş yavaş ilerleyen bir eğitim anlayışına vurgu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aristotle (2004), *Éthique à Nicomaque*, traduction et présentation par R. Bodeüs, Paris, GFFlammarion.
- Aristotle (1993), *Politique* I-VIII, trad. Jean Aubonnet, Paris, Gallimard
- Aristoteles (1999), *Eudemos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Ankara, Dost Yayınevi.
- Aristotle (2008), *Métaphysique*, traduction et présentation par Marie-Paule Duminil et Annick Jaulin, Paris, GFFlammarion.
- Aristoteles (1997, 2014) Fizik, çev. Saffet Babür, YKY, İstanbul
- Aristoteles (2011) *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Ankara, BilgeSu.
- Aristoteles (1996) *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, İstanbul, Sosyal Yayınlar.
- Fred D. Miller (2022), *Philodorema* içinde The Unity of Aristotle's Ethics and Politics, ed.: David Konstan, David Sider, Parnassos Press, Fonte Aretusa.
- Gauthier-Muzellec M.H.(1998), *Aristote et la juste mesure*, Paris, Puf.
- Gauthier R.-A. & Jolif J.-Y. (2002), *L'Éthique à Nicomaque Tome II- Première Partie Commentaire Livres I-V*, Louvain et Paris, Peeters.
- Gauthier R.-A. & Jolif J.-Y. (2002), *L'Éthique à Nicomaque Tome II- Première Partie Commentaire Livres VI-X*, Louvain et Paris, Peeters.
- Jaulin A., Gauthier-Muzellec M.H., Wolff F., Bodeus R.(2003), *La philosophie d'Aristote*, Paris, Puf.
- Merker A. (2011), *Une Morale pour les Mortels*, Paris, Les Belles Lettres.
- Morel P.-M. (1997), *Aristote et la notion de nature*, textes réunis et présente par P.M. Morel, Bordeaux, Presses Universitaire de Bordeaux.
- Peter M. Collins, *Aristotle and the Philosophy of Intellectual Education*, The Irish Journal of Education / Iris Eireannach an Oideachais , Winter, 1990, Vol. 24, No. 2 (Winter, 1990).
- Platon, (1996), *Diyaloglar*, haz. Mustafa Bayka, İstanbul, Remzi Kitapevi.
- Randall Curren, *Aristotle's educational politics and the Aristotelian renaissance in philosophy of education*, Oxford Review of Education, University of Rochester, Vol. 36, No 5, October 2010.

İnternet Kaynakları:

<https://vimeo.com/81895006>, 20.09.2022 tarihinde erişilmiştir.